

Kurs i offentlig helsearbeid for LIS1 - 2020

Kristiane M. Tjølsen oktober 2020

Fylkesmannen i Vestfold og Telemark

Oversikt tema

- Forsvarlighetskravet
- Samtykke og samtykkekompetanse
- Pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 4A
- Pasientjournal – rettigheter og plikter
- Meldeplikt eller taushetsplikt
- Pasientrettigheter

Oversikt lover

- Helsepersonelloven (hpl.)
- Pasient- og brukerrettighetsloven (pbrl.)
- Helse- og omsorgstjenesteloven
- Spesialisthelsetjenesteloven
- Psykisk helsevernloven
- Smittevernloven
- Forvaltningsloven
- Lov om statlig tilsyn med helsetjenesten
- Pasientjournalloven
- og mange fler....
- Anbefaling: www.lovdata.no

Samtykkekompetanse

Hvorfor må samtykkekompetanse vurderes?

- Selvbestemmelsesrett og legalitetsprinsippet
- Helsehjelp kan i utgangspunktet bare gis med pasientens samtykke – pbrl. § 4-1
- Der pasienten ikke samtykker kreves lovhjemmel

Hvem har samtykkekompetanse?

Hovedregel for all helsehjelp: alle over 16 år – pbrl. § 4-3

Unntak:

- Visse typer helsehjelp
  - Sterilisering
  - Transplantasjon
  - Kosmetiske inngrep
- Bortfall av kompetanse

Hvorfor må samtykkekompetanse vurderes?

Betydning også på andre områder:

- Informasjon pbrl. §§ 3-3 og 3-4
- Medvirkning pbrl. § 3-1
- Journalinnsyn pbrl. § 5-1
- Dokumentasjon - pasientjournalforskriften

Hvem samtykker for barn under 16 år?

Barnevern

Far

Mor

Fostermor

Hvem samtykker for barn? - pbrl. § 4-4

Det er tilstrekkelig at én av foreldrene eller andre med foreldreansvaret samtykker til helsehjelp som:

- Regnes som ledd i den daglige og ordinære omsorgen for barnet
- Kvalifisert helsepersonell mener er nødvendig for at barnet ikke skal ta skade. Begge skal høres. Klageadgang.

Når barnet er mellom 12 og 16 år skal barnet som regel også selv samtykke. Barnets skal høres fra 7 år.

Hvem samtykker for de uten samtykkekompetanse?

For ungdom mellom 16 og 18 år uten samtykkekompetanse:

- Foreldre med foreldreansvar samtykker, med mindre ungdommen motsetter seg helsehjelpen – pbrl. § 4-5
- Barnevernet har rett til å samtykke for pasienter mellom 16-18 år dersom de har overtatt omsorgen for barnet – pbrl. § 4-5.
- For pasienter som er fratatt rettslig handleevne samtykker pasienten eller vergen – pbrl. § 4-7. Unntak når pasienten motsetter seg helsehjelpen.

Bortfall av samtykkekompetanse:

- Kompetansen kan falle bort pga:
  - Psykisk lidelse
  - Psykisk utviklingshemning
  - Demens
  - Rus
  - Akutt forvirringstilstand
  - Bevisstløshet, utmattelse, påvirkning av alvorlig sykdom

Hvem samtykker for de uten samtykkekompetanse?

For myndige pasienter uten samtykkekompetanse:

- Avgjøres helsehjelpen av helsepersonellet – pbrl. § 4-6, men egne regler der pasienten motsetter seg helsehjelpen

Øyeblikkelig hjelp

Helsepersonelloven § 7

Helsepersonell skal straks gi den helsehjelp de evner når det må antas at hjelpen er påtrengende nødvendig. Men med de begrensninger som følger av pbrl. § 4-9, skal nødvendig helsehjelp gis selv om pasienten ikke er i stand til å samtykke, og selv om pasienten motsetter seg helsehjelpen.

Straffelovens regler om nødrett straffeloven § 17, nødverge straffeloven § 18, hjelpeplikt straffeloven § 287

Krav til informert samtykke

- Krav om at pasienten har fått informasjon om helsehjelpen
- Uttrykkelig samtykke
  - Skriftlig
  - Muntlig
- Stilltiende samtykke
  - Kroppsspråk
  - Adferd

Pasienten kan trekke samtykket tilbake

Vurdering av samtykkekompetanse

- Forståelsen av hvorfor helsehjelpen skal gis og konsekvenser av at den ikke gis
- Ikke krav om fullstendig forståelse
- Ikke krav om fullstendig mental kapasitet
- Ikke krav om objektivt rasjonelt valg
- FARV-kriteriene

- INSTANS:** Norges Høyesterett - Dom.
- DATO:** 2010-05-25
- DOKNR/PUBLISERT:** HR-2010-902-A - Rt-2010-612
- STIKKORD:** Helserett. Sykehjem. Pasientrettigheter. Tvang.
- SAMMENDRAG:** Saken gjaldt om et kommunalt sykehjem kunne skifte sengetøy, utføre kroppsvask og skifte bandasjer på en pasient mot hans vilje, jf. pasientrettighetsloven § 4-1. Høyesterett fant at sykehjemmet kunne stille vilkår for tjenestetilbudet, herunder vilkår med tvangselementer. Retten la videre vekt på at vask, sengetøyskift og sårstell ikke var urimelig byrdefullt for pasienten og at sykehjemmet hadde lagt til rette for at stellet kunne gjennomføres så skånsomt som mulig. Pasientens anke ble derfor forkastet. Dissens 3-2.

Tvangsregler - oversikt

- Helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 9
- Helse- og omsorgstjenesteloven kapittel 10
- Pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 4A
- Psykisk helsevernloven
- Smittevernloven

- Helse- og omsorgstjenesteloven § 12-4 – særlige bestemmelser ved opphold i institusjon - husordensregler
- Helsepersonelloven § 7

Tvangsbegrensningsloven

- NOU 2019:14

Forslag om ny lov som erstatter
dagens lovgivning

Tvungen somatisk helsehjelp:
Pasient- og brukerrettighetsloven
kapittel 4A

Formålet med pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 4A

- Å yte nødvendig helsehjelp for å hindre vesentlig helseskade
- Å forebygge og begrense bruken av tvang
- Helsehjelpen skal tilrettelegges med respekt for den enkeltes fysiske og psykiske integritet, og så langt som mulig være i overensstemmelse med pasientens selvbestemmelsesrett.

Virkeområde § 4 A-2

- Pasienter må:
  - være over 16 år
  - mangle samtykkekompetanse
  - motsette seg helsehjelpen
- Diagnoseuavhengig
- Somatisk helsehjelp
- Undersøkelse og behandling av psykiske lidelser uten eget samtykke skal skje etter reglene i psykisk helsevernloven

Pasient- og brukerrettighetsloven kapittel 4A - stedlig virkeområde

Hvor gjelder kapittel 4 A?

- I Norge
- Uavhengig av arena, men tvungen innleggelse og tilbakeholdelse kan bare skje i helseinstitusjon
- Hele helsetjenesten

Vilkårene – § 4 A-3 første avsnitt

Tillitsskapende tiltak:

- Hovedregel:
Før det kan ytes helsehjelp, må tillitsskapende tiltak ha vært forsøkt
- Unntak:
Kan unnlates når det er åpenbart formålsløst

Vilkårene § 4 A-3 annet avsnitt

Tre kumulative (absolutte) vilkår som alle må være oppfylt:

- En unnlattelse av å gi helsehjelp kan føre til vesentlig helseskade på pasienten
- Helsehjelpen anses nødvendig
- Tiltakene må sees i sammenheng med behovet for helsehjelpen

Vilkårene § 4 A-3 tredje avsnitt

Helhetsvurdering:

Helsehjelpen skal bare gis der den fremstår som den klart beste løsningen for pasienten.

Vurdere bl.a.:

- Graden av motstand
- Om pasienten kan gjenvinne samtykkekompetansen i nær fremtid

Gjennomføringen § 4A-4

Loven er ikke uttømmende om tillatte tiltak

Velg tiltak som er minst mulig inngripende

Loven omtaler særskilt noen inngripende tiltak:

- Innleggelse og tilbakeholdelse i helseinstitusjon
- Varslingssystemer
- Bevegelseshindrende tiltak

Saksbehandlingen - § 4A-5

- Hvem kan fatte vedtak om helsehjelp som pasienten motsetter seg?
  - Helsepersonellet som er ansvarlig for helsehjelpen
  - Den som fatter vedtak må være faglig kvalifisert til å vurdere alle konsekvenser av vedtak etter kap. 4 A
  - Vedkommende kan ikke ha kun en administrativ funksjon.

Saksbehandlingen - § 4A-5

- Helsehjelp som innebærer et **alvorlig inngrep** for pasienten
  - Særskilt saksbehandlingsregel
- Vedtaket skal treffes i samråd med annet kvalifisert helsepersonell

Saksbehandlingen - § 4A-5

- Vedtak skal kun gjelde for nødvendig periode
- Vedtak kan, ved unntakstilfeller, gjelde for inntil ett år
- Før det fattes vedtak skal det om mulig, innhentes informasjon fra nærmeste pårørende

Saksbehandlingen - § 4A-5

Forvaltningslovens krav

- Forhåndsvarsel
- Utrednings- og informasjonsplikt
- Formkrav
- Begrunnelse

Saksbehandlingen - § 4A-5 – selve vedtaket

- Hvem vedtaket gjelder
- Opplysninger om avgjørelse om at pasienten mangler samtykkekompetanse
- Beskrivelse av de reglene vedtaket bygger på, de faktiske forhold og hovedhensyn vedtaket bygger på
- Hvilke gjennomføringstiltak vedtaket gjelder
- Vedtakets varighet
- Opplysninger fra nærmeste pårørende
- Opplysning om retten til å klage og til å uttale seg i saken
- Opplysning om retten til å se sakens dokumenter

Underretning og kopi - § 4A-6

- Underrette pasient og pårørende om vedtaket snarest mulig
- Unntak: Dersom underretning vil medføre fare for at vedtaket ikke kan gjennomføres
- Kopi av underretning skal sendes til den som har overordnet faglig ansvar for helsehjelpen
- Kopi av vedtaket sendes til Fylkesmannen

Klage på vedtaket - § 4A-7, første og siste avsnitt

- Det kan klages til Fylkesmannen
- Pasient og nærmeste pårørende kan klage på vedtaket.
- Klagefrist er 3 uker

Forsvarlig helsehjelp

Kravet til forsvarlig helsehjelp – § 4

Helsepersonell skal utføre sitt arbeid i samsvar med de krav til faglig forsvarlighet og omsorgsfull hjelp som kan forventes ut fra helsepersonellets kvalifikasjoner, arbeidets karakter og situasjonen for øvrig.

Helsepersonell skal innrette seg etter sine faglige kvalifikasjoner, og skal innhente bistand eller henvise pasienter videre der dette er nødvendig og mulig. Dersom pasientens behov tilsier det, skal yrkesutøvelsen skje ved samarbeid og samhandling med annet kvalifisert personell.

Helsepersonell har plikt til å delta i arbeid med individuell plan når en pasient eller bruker har rett til slik plan etter pasient- og brukerrettighetsloven § 2-5.

Ved samarbeid med annet helsepersonell, skal legen og tannlegen ta beslutninger i henholdsvis medisinske og odontologiske spørsmål som gjelder undersøkelse og behandling av den enkelte pasient...

Forsvarlig helsehjelp virksomhet

- Helsepersonelloven § 16, jf. § 4
- Spesialisthelsetjenesteloven § 2-2
- Helse- og omsorgstjenesteloven § 4-1

Kravet til forsvarlig helsehjelp

- Utgangspunkt: alminnelig anerkjente metoder i profesjonen – god praksis
- Helhetsvurdering av den enkeltes situasjon
- Faglige kvalifikasjoner (utdanning og erfaring)
- Innrette seg etter egne kvalifikasjoner og innhente bistand eller henvise
- Plikt til faglig oppdatering
- Kravet til omsorgsfull hjelp

Informasjon og medvirkning

Bestemmelsene om informasjon og medvirkning har en klar sammenheng med forsvarlighet.

§ 3-1. Pasientens eller brukerens rett til medvirkning

Pasient eller bruker har rett til å medvirke ved gjennomføring av helse- og omsorgstjenester. Pasient eller bruker har blant annet rett til å medvirke ved valg mellom tilgjengelige og forsvarlige tjenesteformer og undersøkelses- og behandlingsmetoder. Medvirkningens form skal tilpasses den enkeltes evne til å gi og motta informasjon

§ 3-2. Pasientens og brukerens rett til informasjon

Pasienten skal ha den informasjon som er nødvendig for å få innsikt i sin helsetilstand og innholdet i helsehjelpen. Pasienten skal også informeres om mulige risikoer og bivirkninger

Klage på helsepersonell eller virksomhet

Pasient- og brukerrettighetsloven § 7-2 Klage
(rettighetsklage)

- Pasient som mener at rettighetsbestemmelsene i loven er brutt kan klage til Fylkesmannen

§ 7-4 Anmodning om vurdering av mulig pliktbrudd
(tilsynssak)

- Pasienten kan, dersom vedkommende mener bestemmelser i helsepersonelloven er brutt til ulempe for seg, be tilsynsmyndigheten om en vurdering av forholdet

Pasientjournal – rettigheter og plikter

Hva skal dokumenteres i pasientjournal?

Pasientjournalen skal vise at behandlingen er forsvarlig og at relevante lovkrav er overholdt

Helsepersonelloven § 40: Journalen skal føres i samsvar med god yrkesskikk og skal inneholde relevante opplysninger om pasienten og helsehjelpen, samt de opplysninger som er nødvendige for å oppfylle meldeplikt eller opplysningsplikt.....

Hva skal dokumenteres?

- Bakgrunn for helsehjelpen
- Observasjoner
- Vurderinger
- Beslutninger
- Iverksatte tiltak
- Samtykkekompetanse
- Bruk av tvang
- Resultat/oppfølging
- Andre opplysninger
- Pasientens nærmeste pårørende – når det er eller kan bli relevant
- Informasjon til pasienten/nærmeste pårørende
- Samhandling med andre yrkesgrupper
- .....Pasientjournalforskriften §§ 4-8

Språk og forkortelser

- § 40..... Journalen skal være lett å forstå for annet kvalifisert helsepersonell.
- Vanlig forkortelser er ok, men skal være lett å forstå
  - h ben
  - v ben
  - pas

  - ds
  - Knegr
  - LSD

Utlevering av journal til pasient – pbrl. § 5-1

- Pasienten har rett til innsyn i journalen
- Pasienten har rett til utskrift av journal

- Helsepersonelloven § 41
- Pasientjournalforskriften §§ 11

Pasientrettigheter - retting og sletting av journalopplysninger pbrl. § 5-2

- Helsepersonelloven § 42
- Helsepersonelloven § 43

Taushetsplikt eller meldeplikt?

Utgangspunktet

Helsepersonell har taushetsplikt og informasjon til andre krever lovhjemmel eller samtykke fra pasienten

Taushetsplikten

Helsepersonelloven § 21: Helsepersonell skal hindre at andre får adgang eller kjennskap til opplysninger om folks legems- eller sykdomsforhold eller andre personlige forhold som de får vite om i egenskap av å være helsepersonell

- En aktiv plikt. Gjelder all kontakt med helsetjenesten.
- Forvaltningsloven § 13 tilsvarende

Høyesteretts dom fra 2013

For å overholde sin taushetsplikt etter helsepersonelloven § 21 i forhold til en pasient som hadde en pose med narkotika på seg da han ble brakt bevisstløs til sykehuset, hadde en sykehuslege gnidd posen mellom hendene for å fjerne DNA før han overleverte den til politiet.

I denne konkrete situasjonen var det rimelig å kreve at A nettopp gjorde det. Jeg ser det altså slik at han handlet innenfor taushetsplikten da han forholdt seg som beskrevet i forelegget. Fjerningen av DNA fra posen hadde etter dette et lovlig formål og rammes ikke av straffeloven § 132.

Taushetsplikt - unntak

- To typer unntak:
  1. Samtykke
  2. Lovhjemmel
    - opplysningsplikt/meldeplikt
    - opplysningsrett/taushetsrett

Utlevering av opplysninger til andre – krav om lovhjemmel

- Helsepersonelloven
  - § 22 – samtykke til å gi opplysninger til andre
  - § 25 – opplysninger til samarbeidende personell
  - § 45 – utlevering av journalopplysninger
- Helsepersonelloven § 45a – epikrise
- Helsepersonelloven § 29c – opplysninger til bruk i læringsøyemed og kvalitetssikring

Taushetsrett/opplysningsrett

- Rett til å gi opplysninger
- Kjent med opplysningene fra før
- Samtykke
- Anonymisering
- Generelt unntak: interesseavveining
  - *når tungtveiende private eller offentlige interesser gjør det rettsmessig ...helsepersonelloven § 23 nr. 4*

Opplysnings- og meldingsplikt

- Helsepersonelloven
  - § 31 – nødretter (politi og brann)
  - § 32 – kommunale helse- og omsorgstjenesten
- Helsepersonelloven § 30 – opplysninger til Statens helsetilsyn og fylkesmannen
- Helsepersonelloven § 33 – barnevern
- Helsepersonelloven § 34 – førerkort
- Helsepersonelloven § 17 – fylkesmannen
- Helsepersonelloven § 25 – samarbeidende helsepersonell

- Straffeloven § 196 – plikt til å avverge et straffbart forhold - sannsynlighetsovervekt

Opplysningsplikt til barnevernet hpl. § 33

Den som yter helsehjelp, skal i sitt arbeid være oppmerksom på forhold som kan føre til tiltak fra barneverntjenesten.

Helsepersonell skal uten hinder av taushetsplikt etter § 21 melde fra til barneverntjenesten uten ugrunnet opphold

- a) når det er grunn til å tro at et barn blir eller vil bli mishandlet, utsatt for alvorlige mangler ved den daglige omsorgen eller annen alvorlig omsorgssvikt,
- b) når det er grunn til å tro at et barn har en livstruende eller annen alvorlig sykdom eller skade og ikke kommer til undersøkelse eller behandling, eller at et barn med nedsatt funksjonsevne eller et spesielt hjelpetrengende barn ikke får dekket sitt særlige behov for behandling eller opplæring,
- c) når et barn viser alvorlige atferdsvansker i form av alvorlig eller gjentatt kriminalitet, misbruk av rusmidler eller en annen form for utpreget normløs atferd,
- d) når det er grunn til å tro at et barn blir eller vil bli utnyttet til menneskehandel

Opplysningsplikten til barnevernet

Barnevernloven § 6-7a:

- Barneverntjenesten skal gi tilbakemelding til melder innen tre uker om at meldingen er mottatt.
- Dersom det åpnes undersøkelsessak skal melder ha en ny tilbakemelding innen tre uker etter undersøkelsen er gjennomført og med opplysninger om saken er henlagt eller følges opp videre av barneverntjenesten

Nyttige hjelpemidler

- <https://lovdata.no/>
- <https://www.helsedirektoratet.no/rundskriv/helsepersonelloven-med-kommentarer>
- <https://www.helsedirektoratet.no/rundskriv/pasient-og-brukerrettighetsloven-med-kommentarer>